

Critical Studies in Texts & Programs of Human Sciences,
Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS)
Monthly Journal, Vol. 21, No. 10, Winter 2021-2022, 199-217
Doi: 10.30465/CRTLS.2020.27945.1644

Internal and External Evaluation of the Book
“Principles and Methodology of Translation”
Published by SAMT

Alireza Rasti*

Abstract

The present research aimed at analyzing the book “*Principles and Methodology of Translation*” in terms of its formal characteristics, content, and methodology, using the critical library research method in general and McDonough, Shaw, and Masuhara’s (2013) textbook evaluative framework in particular. The findings showed that, despite the groundbreaking nature of the book, in terms of the methodology, the book does not adhere to any one linguistic theory in a systematic way, and that it presents some concepts in a rather food-recipe fashion. Content-wise, the book does not offer any big picture of the science and practice of translation, its domain, and history. Some suggestions are finally made in an attempt to enhance the quality of the book.

Keywords: Principles and Methodology of Translation, Hossein Mollanazar, Textbook Evaluation, McDonough, Shaw, & Masuhara.

* Assistant professor in Applied Linguistics, Salman Farsi University of Kazerun, Kazerun, Iran,
a.rasti@kazerunsfu.ac.ir

Date received: 25/07/2021, Date of acceptance: 27/11/2021

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ارزیابی درونی و بیرونی کتاب اصول و روش ترجمه

علی‌رضا راستی*

چکیده

پژوهش فعلی با کاربری روش کتابخانه‌ای انتقادی به طور عام و بهره‌گیری از چهارچوب ارزیابی کتب مک‌دانه، شاو، و ماسوهارا (۲۰۱۳) به طور خاص کوشید جنبه‌های شکلی، محتوایی، و روش‌شناسانه کتاب *اصول و روش ترجمه* تالیف سمت را مورد بررسی قرار داده، کاستی‌ها و برجستگی‌های این اثر را در محدوده چهارچوب تحلیلی فوق‌بنمایاند. یافته‌های مطالعه گواه این است که، به رغم ماهیت پیشگامانه اثر موردتحلیل، از حیث روش‌شناسی، کتاب به شکلی منسجم و نظام‌مند از منظر یک نظریه خاص زبان‌شناسانه به بحث در باره موضوع و فرایند ترجمه نمی‌پردازد بلکه مفاهیمی به شکلی پراکنده عرضه می‌نماید. از منظر محتوایی نیز، کتاب تصویر کلی از ماهیت رشته، تاریخچه، و قلمرو آن ارائه نمی‌دهد. پیشنهادهایی جهت ارتقای کیفیت کتاب در پایان آمده است.

کلیدواژه‌ها: اصول و روش ترجمه، حسین ملانظر، ارزیابی کتاب، مک‌دانه، شاو، و ماسوهارا.

* استادیار زبان‌شناسی کاربردی، عضو هیأت علمی دانشگاه سلمان فارسی کازرون، کازرون، ایران،
a.rasti@kazerunfu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۰۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۰۶

Copyright © 2018, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

۱. مقدمه

با افزایش گسترش و تنوع بی سابقه در نظام آموزش عالی کشورمان به ویژه در سه دهه اخیر و به تبع آن، آن چه از آن به توده گرایی آموزش عالی (massification of higher education) یاد می شود، گرایش های رشته زبان انگلیسی هم، هم چون سایر رشته ها، در سطحی ملی علاقه مندان این رشته ها را جذب خود کرد تا آن جا که در دهه چهارم عمر انقلاب اسلامی کمتر دانشگاهی در کشور یافت می شود که یک یا چند گرایش زبان را ارائه ننماید. دانش آموختگان این رشته ها عمدتاً دو هدف تدریس و ترجمه را به صورت مجزا یا توأمان به عنوان شغل آینده خود مد نظر دارند. به همین دلیل، صرف نظر از گرایش انتخابی افراد شاغل تحصیل در این رشته ها، همه گرایش ها تعدادی واحد در زمینه اصول و نظریه های تدریس و ترجمه به اشتراک دارند.

در این بین درس دو واحدی اصول و روش ترجمه، همان طور که از نامش بر می آید، به عنوان درسی که پیش نیاز سایر واحدهای ترجمه و به نوعی نقطه عزیمت مترجم نو کار به شمار می رود، از جایگاه خاص و حساسی در همه گرایش های مجموعه زبان انگلیسی برخوردار است تا جایی که می توان گفت اگر اهداف این درس محقق نشود، و فراگیر رشته دیدی جامع و کلان نگر نسبت به نظریه و عمل در ترجمه و بر هم کنش این دو کسب ننماید نمی تواند برگردان هایی تا اعلی مرتبه دقیق، علمی، و حساب شده به دست دهد.

در ایران کتاب های متعددی در زمینه اصول و روش ترجمه به رشته تحریر درآمده است (حدادی، ۱۳۸۴؛ کبیری، ۱۳۹۴؛ لطفی پور ساعدی، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶) که هر چند بعضی از آن ها جدیدترند و توسط اساتید مطرح ترجمه یا زبان شناسی کاربردی (لطفی پور ساعدی، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶) نگاشته شده و حاصل تلفیق دو گانه نظریه و عمل نزد نویسندگان کتب مذکورند، هیچ کتابی در مقیاس کتاب اصول و روش ترجمه دکتر حسین ملا نظر که توسط انتشارات سمت (سازمان تهیه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها) منتشر شده است در سطح کشور توزیع نمی شود و در معرض دید استادان و دانشجویان قرار نمی گیرد. از این رو نقد نامه حاضر در پی آن است که به شکلی نظام مند به بررسی ابعاد درونی و بیرونی (مک دانه، شاو، و ماسوهارا، ۲۰۱۳) آن بپردازد تا مشخص شود احیاناً نقاط قوت و ضعف کتاب حاضر چیست. در تحلیل نهایی، امید

بر این است که گروه هدف اعم از استادان و دانشجویان از یافته‌های نقد فعلی بهره‌مند شوند تا به قول مک دانه، شاو، و ماسوها (همان) در ادامه راه در رابطه با کتاب یا دست به گزینشی متفاوت زند و یا با آگاهی از ایرادات کتاب نکاتی تکمیلی را در قالب تکنیک‌های حذف، افزودن، بازسازی، و ... در تدریس یا مطالعه آن به کار گیرند. از آن جا که کتاب اصول و روش ترجمه انتشارات سمت ظاهراً تا کنون مورد بازنگری اساسی قرار نگرفته و از ابعاد مختلف به ویژه از حیث محتوایی روزآمد نشده است، ارزیابی فعلی صرفاً می‌کوشد تا ضمن یادآوری این مهم به کنکاش در مورد و روشن ساختن جنبه‌هایی که نیازمند اصلاحات جدی اند بپردازد و به هیچ عنوان منکر اثرگذاری خاص و ماهیت پیشنهادها اثر مورد بحث و تلاش‌های نویسنده کتاب که از اساتید سرشناس رشته مطالعات ترجمه اند نیست.

کتاب/اصول و روش ترجمه نخستین بار در سال ۱۳۷۶ توسط سازمان سمت، متولی تولید و نگارش کتاب‌های دانشگاهی علوم انسانی، چاپ و منتشر گردید و از آن تاریخ به دفعات مورد تجدید چاپ واقع شده است. با این که از عمر کتاب بیش از دو دهه می‌گذرد با توجه به اطلاعات مندرج در صفحه مشخصات کتاب (II)، همان‌طور که اشاره شد، به نظر نمی‌رسد کتاب مورد بازنگری و تصحیح قرار گرفته باشد. همین موضوع به جنبه نوآورانه پژوهش فعلی می‌افزاید و ضرورت نقد را به طور عام و نقد کتب پر شمارگان به‌طور خاص به عنوان نوعی پژوهش کاملاً کاربردی دو چندان می‌سازد.

با توجه به این که رشته مطالعات ترجمه (Translation Studies) خود را به عنوان یک «میان رشته‌ای» (interdiscipline) (حاتیم و ماندی، ۲۰۰۴: ۸) مستقل در محیط‌های دانشگاهی داخل و خارج از کشور تثبیت نموده است و تمامی ویژگی‌های یک رشته آکادمیک از قبیل وجود نشریات و همایش‌های تخصصی را داراست و به لحاظ عملی و نظری خصوصاً در دو دهه اخیر به تکامل و پیشرفت قابل ملاحظه‌ای رسیده است (ماندی، ۲۰۱۳)، ضروری است کتاب‌های دانشگاهی موجود، قطع نظر از سال انتشار آن‌ها، بر اساس جدیدترین نظریه‌ها و یافته‌های پژوهشی این رشته مورد بازبینی قرار گیرند و در صورت نیاز به روز رسانی و ویرایش شوند.

۲. روش نقد و ارزیابی کتاب

رویکرد حاکم بر ارزیابی کتاب *اصول و روش ترجمه* دکتر ملا نظر اقتباسی از چهارچوب ارزیابی کتب آموزش زبان مک دانه، شاو، و ماسوها را (۲۰۱۳) می‌باشد. نویسندگان مذکور، که بر این باورند معلم (در معنای عام خود)، در کنار فرایندهای مرسوم یاددهی/یادگیری، آزمون‌سازی، مشاوره، و ... باید به عنوان بخشی از فعالیت حرفه‌ای خود مهارت ارزیابی و نقد را نیز در خود توسعه داده و تقویت کرده باشد (همان: ۵۰)، دو سناریو در گزینش یا اقتباس کتب درسی قایل هستند. سناریو اول زمانی است که معلم در بازار رقابتی نشر در زمینه ماده درسی مورد تدریس خود با چندین انتخاب رو به روست که در این حالت باید به صورتی نظام مند و به قاعده کتاب‌های موجود را بررسی نموده بهترین و مناسب‌ترین را جهت معرفی و تدریس گزینش نماید. سناریوی دوم زمانی است که معلم در یک نظام متمرکز که اختیاری از خود در گزینش کتاب ندارد و به نوعی کتاب به او تحمیل می‌شود تنها یک کتاب در اختیار دارد و به باور مک دانه، شاو، و ماسوها را (همان) حتی در چنین موقعیتی معلم هم چنان باید مبادرت به نقد و بررسی دقیق کتاب نماید تا مشخص شود چه قسمت‌هایی از آن نیاز به اقدامات اصلاحی نظیر حذف، افزودن، یا بازنویسی دارد (همان: ۶۹).

در چهارچوب بررسی کتب ارایه شده توسط نویسندگان فوق‌الذکر، ارزیابی طی دو مرحله ارزیابی کلان (یا بیرونی) (macro-evaluation or external evaluation) و ارزیابی خرد (درونی) (micro-evaluation or internal evaluation) صورت می‌گیرد. در مرحله اول، ارزیاب باید نمای بیرونی و کلی کتاب شامل ادعاهای مطرح شده در جلد پشت کتاب (در صورت وجود چنین قسمتی) و نیز پیش‌گفتار و مقدمه و مطالب عرضه شده در فهرست مندرجات را استخراج نماید تا طی مرحله بعد یعنی ارزیابی درونی که جزئی‌نگرتر از مرحله آغازین است میزان تطابق یا عدم تطابق محتوا، روش، و رویکرد عرضه شده در کتاب را با آن‌ها بسنجد و به نوعی ارزش واقعی کتاب را هویدا سازد. در مرحله ارزیابی بیرونی، طبق اظهار مک دانه، شاو، و ماسوها را (همان):

ما نیاز داریم بفهمیم مطالب به چه دلیل تولید شده‌اند. ظاهراً به این دلیل که نویسنده یا ناشر احساس می‌کند در بازار فعلی خلأیی موجود است که کتاب قرار است پر نماید؛

بنابراین ما باید بررسی را بیشتر پی بگیریم تا مشخص شود آیا اهداف به روشنی بیان شده‌اند یا خیر. (۵۴)

در رابطه با مرحله دوم یعنی ارزیابی درونی:

مساله اساسی در این مرحله این است که بسنجیم تا چه اندازه عوامل ذکر شده در مرحله ارزیابی بیرونی با ثبات و نظم درونی مطالب آن گونه که توسط نویسنده یا ناشر اعلام شده هم خوانی دارد چون ... ادعاهای شدیدی اغلب در مورد این مطالب مطرح می‌شود. (۵۸)

هدف نهایی از ارزیابی کتب این است که مشخص و محرز شود که آیا کتاب تحت بررسی ارزش انتخاب شدن و مطالعه/تدریس را دارد (به فرض وجود کتاب های مشابه در بازار و اختیار گزینش توسط فرد ارزیاب یا نقاد) و یا (با فرض تنها گزینه موجود بودن) از چه جنبه هایی و در چه بخش هایی باید تغییری در آن اعمال شود. البته ذکر این مطلب ضروری است که اگر در مرحله کلی نخست ادعاهای مطرح شده با جدیدترین یافته ها و دستاوردهای عرضه شده در یک زمینه خاص علمی همراه و همگام نباشد کتاب خود به خود خصوصا در سناریوی اول از چرخه انتخاب خارج می‌شود و جای خود را به سایر رقبا می دهد.

۳. بررسی و نقد کتاب

۱.۳ بررسی شکلی اثر

کتاب اصول و روش ترجمه تالیف دکتر حسین ملا نظر، همان طور که پیش تر به آن اشاره شد، توسط انتشارات سمت و در ۱۱۳ صفحه به رشته تحریر در آمده است. این کتاب قرار است در صورت گزینش توسط مدرس دوره در قالب درسی دو واحدی طی شانزده هفته به دانشجویان گرایش های مختلف زبان انگلیسی عرضه شود. ممکن است در نگاه اول حجم کتاب جهت ارایه در بازه زمانی مذکور کم و ناکافی به نظر برسد اما باتوجه به این که کتاب در پایان هر مبحث دارای تمرینات متعدد و زیادی است، کشش زیادی برای طرح در یک نیم سال تحصیلی دارد.

کتاب، هم چون سایر کتاب‌های منتشر شده توسط انتشارات سمت، در قطع وزیری با طرح جلدی ساده و حاوی آرم سمت چاپ شده که قیمت آن هم کاملاً مناسب قشر دانشجوی است. در جلد جلویی عنوان کتاب به فارسی و در جلد پشتی عنوان به انگلیسی درج شده است. در جلد پشتی بخشی از متنی که هم چون یک مدخل دایره المعارف است به معرفی فردی پرداخته است. به نظر می‌رسد اگر حداقل متنی دو زبانه انتخاب می‌شد طرح روی جلد قرابت و مناسبت بیشتری با موضوع درس یعنی ترجمه می‌داشت.

در مرحله ارزیابی بیرونی کتاب (مک دانه، شاو، و ماسوهارا، ۲۰۱۳)، که به طور خاص به بررسی مطالب روی جلد، پیش‌گفتار، مقدمه، فهرست مندرجات، و ... می‌پردازد و همین‌طور نگاهی اجمالی به فصل‌ها را شامل می‌شود، خواننده متوجه نوعی تفاوت می‌شود. بر روی جلد پشتی کتاب عبارت «ترجمی زبان انگلیسی» درج شده است در حالی که مولف در پیش‌گفتار کوتاهی که بر کتاب نگاشته، مخاطب هدف کتاب را دانشجویان مقطع کارشناسی رشته‌های زبان و ادبیات انگلیسی، آموزش زبان انگلیسی، و مترجمی زبان انگلیسی برشمرده است.

در پیش‌گفتار، مترجم به درستی به خلأیی که قرار است چنین کتابی در بازار نشر آثار مربوط به ترجمه پر کند اشاره نموده است. وی کوشیده است تا هم چون یک متخصص چیره دست بازاریابی خواننده را با ارایه دلایلی دال بر تمایز و تفوق کتاب فعلی بر سایر آثار مشابه موجود در بازار نشر راغب به پذیرش، خرید، یا معرفی احتمالی کتاب بنماید. در این‌جا نویسنده چهار ویژگی را برشمرده که معتقد است سایر کتاب‌هایی که در زمینه ترجمه به فارسی یا انگلیسی نوشته شده اند فاقد آن‌ها هستند:

الف. ربط دادن و کاربست یافته‌های زبان شناسی در ترجمه

ب. ارایه شواهد و مثال‌های انگلیسی به فارسی و فارسی به انگلیسی

ج. عرضه تمرینات مربوط به ترجمه انگلیسی به فارسی و فارسی به انگلیسی

د. تناسب اندازه و حجم کتاب جهت تدریس درس دو واحدی اصول و روش ترجمه در رشته‌های زبان و ادبیات انگلیسی، آموزش زبان انگلیسی، و مترجمی زبان انگلیسی.
(همان: ۱)

کتاب اصول و روش ترجمه در چهار فصل و به زبان انگلیسی ارایه شده است:

۱. معنای واژگانی: بیان صریح ۲. معنای ضمنی: بیان غیر مستقیم ۳. معنای استعاری:

بیان مطلبی اما استفاد معنای دیگر، و ۴. ساختار: چگونگی بیان. در این زمینه و نیز در رابطه با اظهارات مطرح شده توسط نویسنده در پیش گفتار مسایلی در خور طرح و پرداخت وجود دارد که در قسمت بعد ذیل عنوان بررسی روش شناسانه اثر به آن‌ها اشاره خواهد شد.

در پیوند با فصل بندی کتاب ایرادهایی چند به چشم می‌آید. اولاً، در صفحه فهرست مندرجات (ص. ۷)، همه عناوین فرعی فصل‌ها ذیل عنوان اصلی گنجانده نشده است و فقط بعضی از آن‌ها در این جا آورده شده است. این موضوع، در کنار فقدان نمایه پایان کتاب، جستجوی مطالب را برای خواننده یا پژوهشگر بعضاً دشوار می‌سازد. ثانیاً، از میان چهار فصل کتاب، فصول سوم و چهارم فاقد مقدمه یا بند (paragraph) آغازین مناسب هستند و مستقیم مطالب را ارایه نموده‌اند. برای نمونه، فصل سه با تعریف تشبیه (simile) (صفحه ۴۱) آغاز می‌شود. بند ابتدایی فصل چهار در صفحه ۶۴ نیز بدون مقدمه با انواع ساختار جمله شروع می‌شود:

Sentences may be categorized according to:

The type into: ...

این موضوع در کنار ایراد دیگر یعنی فقدان عبارات انتقالی مناسب در میان بندها می‌تواند مانع از این شود که خواننده، به خصوص دانشجوی، متوجه فلسفه گنجاندن مطالب در کتاب شود و وی ناگزیر به نوعی به صورت جسته گریخته ممکن است مفاهیمی را فرا بگیرد. این مشکل در بخش‌های دیگر کتاب نیز دیده می‌شود. به عنوان مثال، مقدمه کتاب حاضر صرفاً از شرح و توضیح مفاهیم و اصطلاحاتی که به صورت بولد تایپ شده‌اند (برای مثال **Discourse vs. Text**) تشکیل شده است و بخش‌های مختلف ارایه شده فاقد ارتباط منطقی با هم و عبارات انتقال (transition) هستند.

اشکال دیگری که در زمینه فصل‌های کتاب وجود دارد این است که اندازه فونت تمرینات بسیار و پر تعداد کتاب با توضیحات بعضاً بسیار کوتاه متن کتاب یکی است که می‌تواند منجر شود دانشجوی و یا خواننده خود خوان کتاب نکاتی را از دست بدهد. در واقع چنین به نظر می‌رسد که بعضی از توضیحات مفاهیم در لا به لای انبوه مثال‌ها و شواهد گم شده‌اند. در مورد تمرینات باید گفت اندازه فونت کوچک تر و در قالب ایتالیک عرضه شده‌اند که خواننده در تشخیص آن‌ها از محتوای کتاب دچار درد سر نمی‌شود. دست آخر این که کتاب فاقد بخش نتیجه‌گیری است. معمولاً رسم است که کتاب‌های

تالیفی (چه درسی و چه غیر درسی) در قسمت نتیجه گیری، علاوه بر ارایه خلاصه مطالب مهم کتاب، دورنمای آن رشته یا زمینه خاص را نیز ترسیم می‌کند و به نوعی گذشته را به آینده گره می‌زند و ربط می‌دهند. همه این‌ها دست به دست هم می‌دهد که کتاب فاقدانسجام درونی و منطقی قابل قبولی، آن گونه که از یک کتاب دانشگاهی توقع می‌رود، باشد.

در این جا لازم است اشاره شود که در مرحله ارزیابی درونی، متعاقب بررسی دقیق محتوا و رویکرد حاکم بر کتاب، مسایل و ایرادهایی عمدتاً معطوف به رهیافت و روش‌شناسی کتاب و نیز محتوای غیر نمایای (unrepresentative) آن کشف و استخراج گردید که در ذیل دو عنوان کلی «بررسی روش شناسانه» و «بررسی محتوایی» اثر می‌آید. آن چه در این مرحله نمود بیشتری دارد این است که مسایل محتوایی به مراتب نسبت به نکات شناسایی شده در مرحله بررسی روش شناسانه اثر چربش و برتری بیش‌تری دارند.

۲.۳ بررسی روش شناسانه اثر

طبق اظهار مولف، رویکرد کلی حاکم بر کتاب اصول و روش ترجمه رویکردی زبان‌شناختی است و وی در صفحه یک کتاب اظهار می‌دارد از «جدیدترین یافته‌ها در زبان شناسی» به ویژه زیر شاخه‌های معناشناسی (semantics) و تحلیل گفتمان (discourse analysis) بهره برده است. در این باره ذکر چند مطلب ضروری است: اولاً در کتاب صرفاً مفاهیم و اصطلاحاتی (و نه یافته‌هایی) از زبان شناسی در زیر شاخه‌های ذکر شده مطرح و با مثال روشن شده است - مفاهیمی مانند معنای واژگانی یا صریح (lexical meaning)، معنای ضمنی (implicit meaning)، استعاره (metaphor)، تشبیه (simile)، و ... که آن چنان جدید به شمار نمی‌روند. ثانیاً، شایسته بود نویسنده هم در عمل و هم در مقام نظر رویکرد کلی زبان شناسانه خود را اعم از صورت‌گرایی، نقش‌گرا، یا شناختی اعلام و در حد کشش دانشجوی مقطع کارشناسی مطرح می‌نمود.

نکته دیگری که در زمینه رویکرد حاکم بر روش شناسی کتاب حاضر قابل اعتناست این که زیر شاخه زبان شناسی موسوم به تحلیل کلام یا گفتمان به بررسی مناسبات و روابط حاکم بر ساختار درونی متن و کشف الگوهای آن می‌پردازد. در این رویکرد به زبان،

برخلاف رویکرد قدیمی (تر)، جمله‌ها (ی بافت گریز) واحد تحلیل زبان به‌شمار نمی‌روند بلکه متون در کلیت خود مورد بررسی و کنکاش زبان‌شناسانه قرار می‌گیرند. در این زمینه، در کتاب مورد تحلیل بر خلاف اظهار مولف مبنی بر استفاده از مفاهیم تحلیل گفتمان، که اساساً علمی است مبتنی بر متن، اغلب جملات فاقد ارتباط بافت زبانی به‌عنوان مثال و تمرین مطرح می‌شوند. در زیر تنها نمونه‌ای از شواهد بسیار موجود در متن کتاب از صفحه ۱۳ آمده است:

C) Fill in each blank with an appropriate word or phrase.

1. The air is thickened .	هوا ..... است.
2. the blessed vernal season	فصل ..... بهار
3. Her lips were too full .	لبهایش ..... بود.
4. into the hollow of a wave	در ..... موجی بلند

در پیوند با مفاهیم مطرح شده در کتاب، نویسنده اظهار می‌دارد که کتاب حاوی «مهم‌ترین و کلی‌ترین موضوعات و مشکلات در امر ترجمه» است. در این زمینه پرسشی که پیش می‌آید این است که این «موضوعات و مشکلات» آیا حاصل مشاهده و تجربه مولف است؟ در این صورت، تا چه اندازه چنین مشکلاتی قابل تعمیم به سایر دانشجویان ایرانی زیر مجموعه‌های زبان انگلیسی است؟ یا این که آیا استخراج مشکلات حاصل و برونداد یک طرح پژوهشی بوده است که در تالیف کتاب به آن‌ها استناد شده است. بایسته می‌بود مولف در درآمدی که به کتاب نوشته این مسایل را تشریح می‌نمود.

۳.۳ بررسی محتوایی اثر

هر چند زبان کتاب در مجموع ساده اما در عین حال به سیاق آکادمیک (academic register) است و دانشجویان به خوبی آن را متوجه می‌شود، به لحاظ محتوایی ایرادهایی بسیار شامل بافت گریز (context-free) بودن مباحث مطرح شده، عدم معرفی مطالعات ترجمه به‌عنوان علمی میان رشته‌ای و تثبیت شده، عدم ارائه تصویری از سیر و تکوین رشته مطالعات ترجمه، عدم معرفی نهضت‌های بومی / اسلامی ترجمه، نمونه نمایا (representative) نبودن مطالب عرضه شده، عدم معرفی مهارت‌ها و شایستگی‌های حرفه‌ای که مترجمان باید کسب نمایند، ارائه مثال‌ها، شواهد، و تمرینات بافت گریز در جای جای متن، استفاده

از منابع قدیمی، استفاده از گونه‌های زبانی عمدتاً ادبی به قیمت عدم گنجاندن سایر گونه‌ها (اقتصادی، حقوقی، ورزشی، و ...)، نگنجاندن مباحث مربوط به شرح انواع دیگر ترجمه خصوصاً برگردان شفاهی، وجود غلط‌ها و ایرادهای متعدد (زبانی، سبک شناسانه، و ...)، و نهایتاً شرح بسیار کوتاه و بدنه نحیف بخش‌های هر فصل به کتاب/اصول و روش ترجمه وارد است که در زیر ذیل بخش‌های مجزا مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. پیش از آن ذکر یک نکته ضروری می‌نماید. ممکن است استدلال شود که مباحث گنجانده‌نشده (یا فراموش شده) توسط دانشجوی مترجمی زبان انگلیسی در واحدهای دیگر درسی مربوط به مثلاً برگردان شفاهی و نظریات ترجمه خواننده می‌شود. در پاسخ باید گفت که این کتاب طبق اظهار نویسنده محترم برای مخاطب هدف شامل دانشجویان و استادان همه گرایش‌های زیر مجموعه زبان انگلیسی تالیف شده است و نه صرفاً دانشجویان رشته مترجمی زبان انگلیسی. از آن جا که این درس نقطه عزیمت دانشجویان سایر گرایش‌ها برای ورود به سایر واحدهای عملی ترجمه است می‌طلبد نویسنده محترم در اولین ویراست نسبت به لحاظ کردن محتوای غایب چه در ذیل فصل‌ها و یا در کتاب‌نامه اقدام نماید.

۱.۳.۳ بافت‌گزینی (تاریخی) اثر

اولین و احتمالاً برجسته‌ترین مساله‌ای که در نگارش کتاب مورد تحلیل فعلی کاملاً مشهود است و ذهن خواننده را متوجه خود می‌سازد این است که کتاب تاریخچه فن و فعالیت فراگیر ترجمه را که قدمتی به درازای تاریخ بشر دارد به خواننده و فراگیر عرضه نمی‌کند، در حالی که از کتابی که در باب اصول و روش هاست انتظار می‌رود، حتی در مقطع کارشناسی، تصویری گویا از سیر و تحول تاریخی رویدادها و مفاهیم به‌دست دهد. هم‌چنین شایسته بود مولف در باب فلسفه برگردان آثار و انواع کارکردهای فردی و اجتماعی ترجمه، آن گونه که در آثار مشابه مرتبط (بسنّت، ۲۰۱۳؛ ماندی، ۲۰۰۹، ۲۰۱۳) مرسوم است، فصل یا یکی از فصول آغازین را به این موضوع اختصاص می‌داد. بدیهی است که اصول و روش‌های خاص یک فعالیت آکادمیک در خلأ به وجود نمی‌آیند بلکه حاصل برهم‌کنش و هم‌افزایی عواملی تاریخی و بافت‌محور هستند که هنرآموز یا فراگیر باید اشرافی ولو نسبی نسبت به آن‌ها حاصل نماید.

۲.۳.۳ عدم‌معرفی فعالیت‌های ترجمه در ایران / اسلام و نهضت‌های بومی ترجمه

موضوع دیگری که ارتباط تنگاتنگی با مساله بافت‌گریز بودن کتاب فعلی دارد این است که کتاب تا حدودی معیار بومی‌گرایی محتوا را نادیده انگاشته به این صورت که ذکری از فعالیت ترجمه در ایران و نیز نهضت‌های بومی مختص این کار، به عنوان مثال نهضت ترجمه در دوران خلفای عباسی موسوم به نهضت بغداد (هاشمی و حیدرپور، ۱۳۹۲) و دوران قاجار (شاد محمدی، ۱۳۸۴) به میان نیامده است. عدم توجه به شاخص بومی‌گرایی/گزینی در امر تهیه و تدوین مطالب آموزشی در دراز مدت ناخواسته می‌تواند منجر به خطر «خود حقیرانگاری» در نزد مدرسان و فراگیران شود.

۳.۳.۳ عدم‌معرفی قلمرو آکادمیک رشته مطالعات ترجمه

از جمله ایرادهایی که در بررسی کتاب به چشم می‌آید این است که نویسنده کم‌ترین مطلبی را در باره ی رشته مطالعات ترجمه که ماهیتی میان رشته‌ای دارد (ارنس برگردو، گوپفریش، و اوبرایان، ۲۰۱۵؛ هلتسای، ۲۰۰۴) و به مرحله تکوین و بلوغ و پختگی رسیده است نگاشته است. این امر از این جهت حایز اهمیت است که، همان‌طور که پیش‌تر به آن اشاره شد، امروزه رشته مطالعات ترجمه به عنوان رشته‌ای فعال و پویا در بیش‌تر دانشگاه‌های بزرگ دنیا تدریس می‌شود، نشریات تخصصی خود را دارد، و همایش‌هایی منطقه‌ای و بین‌المللی به معرفی آخرین دستاوردهای پژوهشی این حوزه می‌پردازند. بایسته است مولف در بازنگری کتاب دست‌کم نقشه توری (Tourey's Map) (ماندی، ۲۰۱۳:۱۰) را، که حاوی زیرشاخه‌ها و زیرنظام‌های رشته و انواع واقسام آن از محض و کاربردی است، جهت آرایه‌نمایی کلی از قلمرو رو به گسترش آن آرایه نماید.

۴.۳.۳ نمونه نمایان‌بودن مطالب طرح‌شده

به لحاظ پوشش موضوعات کلان ترجمه، کتاب *اصول و روش ترجمه* دکتر ملانظر نمونه‌نمایی (representative sample) از مسایل و مطالب کلان مطرح‌شده در حوزه ترجمه نیست. درست است که دانشجویان رشته مترجمی زبان انگلیسی در واحدهای زیادی که به آن‌ها عرضه می‌شود این مباحث را دنبال می‌کنند، در مورد دانشجویان سایر

گرایش‌های زبان انگلیسی این امر صدق نمی‌کند. کتاب به شکلی گزینشی و، همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، مفاهیمی از ادبیات و زبان‌شناسی را جسته‌گریخته و به شکلی غیرمنسجم به خواننده ارائه نموده که می‌تواند در کنار ایرادهایی نظیر بافت گریزی تاریخی تصویری غیر واضح از فرایند ترجمه به دست دهد. علاوه بر ارائه سیر تاریخی فعالیت ترجمه، شرح قلمرو رشته مطالعات ترجمه، فعالیت‌های بومی مرتبط با ترجمه در ایران و جهان اسلام، نویسنده می‌توانست من باب مثال تعریفی از ترجمه و ماهیت متغیر و هر چه پویای آن، انواع و اقسام برگردان، ارتباط دو سویه ترجمه با گفتمان‌های غالب (سیاسی)، مطالعات جنسیتی و ترجمه، ... به دست دهد البته به صورتی کلی و در سطح دانشجوی مقطع کارشناسی.

۵.۳.۳ عدم‌معرفی مهارت‌ها و شایستگی‌های اکتسابی مترجم

کتاب‌های معاصر که در باب اصول و روش‌های ترجمه نوشته شده‌اند (حاتیم و میسون، ۲۰۰۵؛ گودک، ۲۰۰۷؛ ماندی، ۲۰۱۳) بعضاً بخشی را به مهارت‌ها و توانایی‌هایی که مترجم نوکار ناگزیر به اکتساب آن‌هاست اختصاص می‌دهند. اغلب به غلط تصور بر این است که فردی به صرف تسلط به زبان دوم قادر است متونی را به عنوان گویشور بومی زبان از/به زبان بومی خود برگردان نماید. یکی از زیرشاخه‌های حوزه کاربردی رشته مطالعات ترجمه‌شناسی، استخراج، و آموزش شایستگی‌هایی است که مترجم با صرف وقت و ممارست قادر است به آن‌ها دست یابد.

۶.۳.۳ عدم‌بافت‌گرایی تمرینات و مثال‌های کتاب مطالعات فرهنگی

تمرینات و بعضاً شواهد و مثال‌هایی که نویسنده جهت تفهیم و روشن‌سازی مفاهیم آورده به صورت جملاتی مجزا، بافت‌گرای (context-free)، و غیر مرتبط با یکدیگر آمده است. وجود چنین رویکردی در نگارش کتاب کنونی ممکن است خواننده را به این دیدگاه اشتباه سوق دهد که جهت ترجمه متون وی لازم نیست به جملات پیرامونی و کلیت بافت زبانی (linguistic context/co-text) توجه کند بلکه کافی است مترجم (تازه‌کار) جملات را یکی یکی از زبان مبدا به مقصد برگرداند. نویسنده می‌توانست به جای ارائه حجم زیادی از چنین جملات پراکنده‌ای از واحدهای زبانی بزرگتر مثل بند (paragraph) یا متن جهت معرفی، تمرین، یا تثبیت مطالب ارائه شده استفاده نماید.

۷.۳.۳ بهره‌گیری از منابع قدیمی

مساله‌ی دیگری که در بررسی و نقد کتاب مذکور به چشم می‌آید این است که منابع و کتاب‌نامه مورد استفاده مولف در آخرین تجدید چاپ مخصوصاً منابع نظری بیش‌تر قدیمی هستند. این در حالی است که حوزه مطالعات ترجمه در سالیان اخیر خصوصاً از آغاز سده بیست و یکم دست‌خوش تغییرات بسیاری شده و نه تنها از نظریات جدیدتر علم زبان‌شناسی، به عنوان علم تغذیه‌کننده رشته مطالعات ترجمه (feeder discipline)، برخوردار شده است، بلکه با تغییر ماهیت آن به شکل یک میان‌رشته‌ای به شدت از نظریات جامعه‌شناسانه (مثلاً نظریه بوردیو)، سیاسی (مثلاً شرق‌شناسی ادوارد سعید و سایر رویکردهای پسااستعماری)، و ... ملهم و متأثر بوده است. جا دارد مولف در حد فهم و توان علمی دانشجوی کارشناسی در ویراست‌های آتی کتاب اشاره‌ای به چنین منابعی نماید. هم‌چنین بایسته است وی منابع جدید و متنوع را در اثر خود به کار بندد و در قسمت منابع به خواننده معرفی نماید.

۸.۳.۳ عدم‌ارایه شواهد و مثال‌ها از گونه‌های مختلف زبانی

نکته‌ی مهمی که در بررسی مثال‌ها، شواهد، و تمرینات گنجانده شده در کتاب، که کم هم نیستند، مشهود و محسوس است این است که اکثریت قریب به اتفاق آن‌ها متعلق به گونه‌ی ادبی هستند (به عنوان نمونه می‌توان به صفحات ۱۲ و ۱۳، ۲۸ و ۲۹، ۳۸ و ۳۹، ۵۹ اشاره نمود که مثال‌ها و شواهد همگی از گونه ادبیات روایی نظیر متن برگردان رمان اروپایی‌ها و رمان سالار مگس‌ها برگرفته شده است). از این حیث، آن‌ها نمونه‌نمایی از سایر گونه‌ها و نیز سیاق‌های زبانی نیستند. بهتر می‌بود نویسنده از تمامی گونه‌های زبانی نظیر گونه حقوقی، تجاری، آموزشی، و ... استفاده بیشتری می‌نمود. در بازنگری‌های آتی وی می‌تواند از گونه‌های جدید نظیر گونه‌ی دیجیتال مانند متن به کار رفته در تار‌نماها نیز بهره‌برد.

۹.۳.۳ عدم‌گنجاندن مباحث مربوط به برگردان شفاهی

به نظر می‌رسد که نویسنده کتاب را با این مفروض به رشته تحریر در آورده که مخاطب و کاربر کتاب قرار است به کار ترجمه کتبی مشغول شود. این در حالی است که جمعی از

دانش آموختگان به صورت مقطعی هم که شده به کار برگردان شفاهی روی می آورند - برگردانی که به خاطر خصیصه های ذاتی آن چالش های بسیاری را پیش پای مترجم می گذارد و به همین دلیل ضروری است ظرایف و مهارت های آن به دانشجو آموزش داده شود و یا دست کم تا حدی در کتابی که قرار است به اصول و روش های ترجمه پردازد مباحث آن گنجانده شود.

۱۰.۳.۳ وجود ایرادها، غلطها، و ناهم‌گونی‌های متعدد در متن کتاب

در تالیف کتب خصوصا کتب دانشگاهی باید نهایت دقت را به خرج داد تا کتاب عاری از خطاهای به ویژه زبانی باشد چه بیم آن می رود در صورت وجود ساخت ها و عناصر زبانی غلط، آن شکل اشتباه در ذهن فراگیر فسیل و الگوی نامناسب زبانی به وی عرضه شود. در بررسی محتوایی کتاب چندین ایراد زبانی اعم از ویرایشی و سبک شناسانه شناسایی شد که بایسته است در اولین فرصت ویرایش یا تجدید چاپ کتاب به آن ها پرداخته شود. نمونه هایی از این ایرادها در زیر آمده است:

الف. کاربرد نامناسب علایم نگارشی، به عنوان مثال کاربرد نامناسب خط فاصله کلمات مرکب (dash) در ترکیب native-speakers در پانوشت صفحه ۹۴ کتاب یا استفاده نا به جا از ویرگول در همین صفحه/قسمت در عبارت

... a different meaning, from the original

ب. عدم وحدت رویه و ثبات در کاربرد املائی واژگان. امروزه انتشارات مهم دنیا چه در چاپ کتاب و چه مقاله اگر چه معمولا نویسنده را در استفاده از املائی به اصطلاح بریتانیایی یا آمریکایی کلمات و ترکیبات آزاد می گذارند به وی توصیه می کنند در استفاده از یکی از این دو شکل زبانی ثبات پیشه کند و این طور نباشد که از املا و شکل نوشتاری یک قسم زبانی به قسم دیگر تغییر حالت دهد. این موضوع در مواردی در کتاب اصول و روش ترجمه لحاظ نشده است. مثلا در صفحه ۲۵ کتاب املائی ضبط شده بریتانیایی کلمه تایر (tyre) آمده در حالی که در صفحه ۸۲ املائی آمریکایی کلمه متر (meter) ذکر شده است.

ج. ایراد دستوری. مثلا در عبارت زیر در صفحه ۲۵ بعد از the range of بایستی اسم به صورت جمع می آمده که اسم مفرد meaning فاقد نشانه جمع است:

... the range of meaning

د. استفاده از معادل‌های غیر هم سطح. در پاره‌ای موارد علی‌رغم توصیه آموزشی کتاب مبنی بر ارایه برابر نهاده‌های مناسب از نظر درجه رسمیت و بار معنایی (۲۱-۱۹)، نویسنده خود از این امر غافل شده است. مثلاً وی در ازای ترکیب rapier-like wit در صفحه ۴۶ برابر نهاده دشوار و نامانوس (ذهن وقاد) را آورده که می‌شد معادلی راحت‌تر برای آن انتخاب کرد یا اصلاً آن را هم چون ترکیب اصطلاحی اصل انگلیسی به صورت اصطلاحی ترجمه کرد چون rapier نوعی شمشیر است و «تیز فهمی» شخص به آن تشبیه شده است. هم‌چنین اصطلاح split hair در صفحه ۴۶ در انگلیسی بار معنایی نسبتاً منفی دارد و شایسته بود به صورت (مته به خشخاش گذاشتن) برگردان می‌شد تا به صورت ترکیب مثبت (موشکافی کردن).

ه. استفاده نامناسب از تشدید، مثلاً بر کلمه (مسن) در صفحه ۲۱

و. عدم رعایت رسم الخط مصوب فرهنگستان. به عنوان مثال کلمات جمع حاوی نشانه جمع فارسی (ها) سر هم نوشته شده‌اند (صحبت‌ها، صفحه ۱۰۰). هم‌چنین در مواردی کلمات مجزا به صورت سر هم نوشته شده‌اند (بتازگی، صفحه ۸۸).

۱۱.۳.۳ شرح بسیار کوتاه بخش‌های هر فصل

بعضی از بخش‌های هر فصل به ویژه آن بخش‌هایی که اصطلاح یا مفهومی را قرار است تشریح کنند بسیار خلاصه‌ارایه شده‌اند و در بیشتر موارد این قسمت‌های کوتاه حاوی یک ارجاع درون‌متنی نویسنده به منبع یا منابعی است. به عنوان مثال در صفحه ۵۵ کتاب فرایند برگردان مثل‌ها به صورت بسیار کوتاه زیر و بدون ذکر مثال به خواننده عرضه شده است:

Translating Proverbs

Beekman and Callow (1974, p. 136) suggest three ways to translate a proverb:

“1) the words following the proverb could be introduced as the meaning of the proverb;

2) it can be replaced with an equivalent local proverb; and

3) its nonfigurative meaning could be stated straightforwardly.”

۴. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

به نظر می‌رسد در نگارش کتاب فعلی، نویسنده که خود از متخصصان امر است، به دلایلی احتمالاً عمدتاً به خاطر نو بودن تجربه تالیف چنین کتبی بعضاً مسایل محتوایی و رویکردی مهمی را نادیده گرفته است. از آن جا که کتاب‌های منتشر شده توسط انتشارات سمت در مقیاسی وسیع و با شمارگان زیاد در سطح کشور توزیع می‌شوند و مورد استفاده استادان و فراگیران قرار می‌گیرند، ضرورت دارد چنین کتاب‌هایی به صورت منظم و برحسب ضرورت مورد بازبینی و بررسی دقیق قرار گیرند و مطالب آن‌ها به‌روزرسانی شود. در این راستا و به واسطه بافت گرا کردن کتاب فعلی پیشنهاد می‌شود مولف به بازنگری کلان کتاب مبادرت ورزد و موارد زیر را مد نظر داشته باشد:

۱. نویسنده رویکرد زبان‌شناسانه حاکم بر کتاب را به صورت کلی و به بیانی روشن در قالب یک فصل یا ذیل یک بخش و یا در مقدمه کتاب شرح دهد. این مهم، علاوه بر مواهب کوتاه مدت، در دراز مدت باعث می‌شود خروجی رشته دانش‌آموختگانی باشند که دیدی فراگیر، جامع، و کلی‌نگر به مسایل مطالعات زبان داشته باشند نه این که به قولی به خاطر وجود «درختان» قادر به دیدن «جنگل» نباشند!
۲. فصل آغازین کتاب به تعریف مفهوم ترجمه، ماهیت هر چه پویای آن، انواع و اقسام برگردان، و قلمرو رشته مطالعات ترجمه اختصاص یابد.
۳. فصل آغازین دیگری نیز در باره‌ی تاریخ فعالیت ترجمه و کارکردهای بینا/بین فردی آن نگاشته شود.
۴. از منابع به روزتری در بازبینی مجدد استفاده شود.
۵. در مثال‌ها و شواهد از انواع و اقسام گونه‌های زبانی استفاده شود.
۶. مثال‌ها و شواهد و تمرینات در قالب متن آرایه شوند و نه جملات مجزا و بافت‌گریز.

کتاب‌نامه

حدادی، محمود (۱۳۸۴). مبانی ترجمه. تهران: انتشارات رهنما.

ارزیابی درونی و بیرونی کتاب *اصول و روش ترجمه (علی‌رضا راستی)* ۲۱۷

- شاد محمدی، مریم (۱۳۸۴). «نهضت ترجمه و آغاز حیات فکری نوین در عصر قاجار». مطالعات ترجمه. س ۷، ش ۲۶.
- کبیری، قاسم (۱۳۹۴). *اصول و روش ترجمه*. تهران: انتشارات رهنما.
- لطفی پور ساعدی، کاظم (۱۳۹۶). *اصول و روش ترجمه*. تهران: انتشارات پیام نور.
- لطفی پور ساعدی، کاظم (۱۳۹۵). *درآمدی به اصول و روش ترجمه*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- ملا نظر، حسین (۱۳۷۶). *اصول و روش ترجمه*. چاپ ۱۹، تهران: انتشارات سمت.
- هاشمی، محمد رضا و حیدر پور، امیر داوود (۱۳۹۲). «بررسی نظریه اسکوپوس (هدفمندی) در نهضت ترجمه بغداد». *مطالعات زبان و ترجمه*. س ۴، ش ۳.

Bassnett, Susan (2013). *Translation Studies*. London: Routledge.

Ehrensberger-Dow, Maureen, Göpferich, Susanne and O'Brien, Sharon (2015). *Interdisciplinarity in Translation and Interpreting Process Research*. Vol. 72. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Gouadec, Daniel (2007). *Translation as a Profession*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

Hatim, Basil and Mason, Ian (2005). *The Translator as Communicator*. London: Routledge.

Hatim, Basil and Munday, Jeremy (2004). *Translation: An Advanced Resource Book*. London: Routledge.

Heltai, Pál (2004). "Ready-Made Language and Translation", in: *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies: Selected Contributions from the EST Congress, Copenhagen 2001* (Vol. 50), Gyde Hansen, Kirsten Malmkjær, and Daniel Gile (eds.), Amsterdam: John Benjamins Publishing.

McDonough, Joe, Shaw, Christopher, and Masuhara, Hitomi (2013). *Materials and Methods in ELT: A Teacher's Guide*. Malden: Wiley-Blackwell.

Munday, Jeremy (2013). *Introducing translation studies: Theories and applications*. London: Routledge.

Munday, Jeremy (2009). *The Routledge Companion to Translation Studies*. London: Routledge.